

обов'язків суб'єктів кримінального судочинства.

Список літератури: 1. Александров А.С., Ковтун Н.Н. Субъекты апелляционного обжалования приговора: пределы процессуальных прав и полномочий // Журн. рос. Права. – 2002. – №5. – С. 19-21. 2. Амирбеков К. Проблемы правового статуса прокуратуры России в судебных стадиях уголовного процесса // Уголов. право. – 2003. – № 1. – С. 63-64. 3. Відомості Верховної Ради України. 4. Динер А.А., Мартынякин Л.Ф., Сенин Н.Н. Апелляционное производство в российском уголовном процессе. – М.: Юрист. 2003. – 111 с. 5. Духовской М.В. Русский уголовный процесс. – М.: Изд. кн. маг.М.В. Ключкина, 1905. – 472 с. 6. Ігнатенко Ю. Окремі питання участі прокурора в кримінальному судочинстві // Вісн. прокуратури. – 2002. – № 1(13) лют. – С.70-75 7. Малайренко В.Т. Про розгляд кримінальної справи в апеляційному порядку // Вісн. Бєрхов. Суду України. – 2002. – №1 (29). – С. 42 – 53.

Надійшла до редакції 31.10.2003 р.

УДК 341.218.3

В.О. Галан, аспірантка

*Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО УКРАЇНИ СТОСОВНО ГРОМАДЯНСТВА КОЛИШНЬОГО СРСР

Розпад Союзу РСР став підставою припинення дії радянського громадянства на всьому пострадянському просторі. Однією з проблем, що виникли перед республіками після виходу із Союзу, стала необхідність вирішення питань стосовно правового ставлення після радянських держав до населення, яке проживало на їх території. Значна кількість наукових творів, що порушували цю проблему і у аспекті дотримання державою прав громадянина (О.В Міцкевича, Н.А. Михальнової, О.В. Журавки, П.Б. Стецюка [Див.: 10; 9; 4; 12] та ін.) і у аспекті національної імплементації міжнародних договорів (П.М.Рабінович та Н.М.Раданович, В.І.Євінгов [Див.: 11;3], свідчить про її тісний зв'язок з теоретичними практичними напрямками розвитку інституту міжнародного правонаступництва.

Слід зазначити, що за останні десятиріччя проблема врегулювання громадянства в міжнародному співтоваристві не спрощується, а навпаки, ускладнюється насамперед значною кількістю випадків державонаступництва. З моменту укладення в 1930 р. Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізії законів про громадянство, кількість міжнародних документів, які містять положення про громадянство значно зросло. Необхідність звести в єдиний текст нові ідеї, що виникли в результаті змін у внутрішньому законодавстві країн Європи та міжнародному праві, спричинило прийняття 6 листопада 1997р. Євро-

пейської конвенції про громадянство, норми якої мають на меті сприяти прогресивному розвитку міжнародного права у сфері громадянства. Глава VI цієї Конвенції „Про правонаступництво держав і громадянство” регулює саме ті питання, вирішення яких розглядається в даній науковій статті. Нормами зазначеної глави передбачається зобов'язання кожної відповідної держави-учасниці у випадках державо-наступництва дотримуватись у питаннях громадянства принципів верховенства права, норм захисту прав людини з метою запобігання безгромадянству і докладати зусиль для регулювання питань, що стосуються громадянства, шляхом укладення угод між ними, а також (коли це можливо) у їх стосунках з іншими державами (статті 18 – 20). Основними принципами регламентації вказаних питань Конвенція називає: а) право громадян держави-попередниці, які постійно проживають на території, суверенітет над якою переходить до держави-наступниці, і які не набули громадянства останньої, залишатися в цій державі; б) можливість для осіб, зазначених у підпункті а), користуватися рівними правами з громадянами держави-наступниці в тому, що стосується соціальних та економічних прав (ст.20). Всеосяжна Конвенція Ради Європи служить важливим стандартом із цих питань, особливо в тому випадку, коли відбувається розпад держави.

Ще до поділу СРСР Україна була первісним членом ООН, учасницею численних міжнародних договорів і членом міжнародних багатьох організацій. Уже 22 вересня 1991р. Верховна Рада України прийняла й направила Генеральному секретареві ООН Закон "Про правонаступництво України", ст. 7 якого проголошувала: "Україна є спадкоємцем щодо прав та зобов'язань, які випливають з міжнародних договорів, укладених Союзом РСР" [1; 1991. – № 46. – Ст. 617]. Дотримання прав людини не є внутрішньою справою держави, конкретні ж права й обов'язки громадянина, особи без громадянства й іноземця регулює національне законодавство [8, с.16; 3, с. 36]. Отже, перед молодого державою постало питання забезпечити виконання своїх зобов'язань перед міжнародною спільнотою в галузі захисту прав людини, зокрема, права на громадянство.

При вирішенні питання громадянства Україною було застосовано теорію постійного проживання осіб на території держави-набувача й автоматичне право на набуття ними громадянства України (ст. 9 зазначеного Закону). У Законі України „Про громадянство” [1;1991. – № 50. – Ст. 701] (з подальшими змінами й доповненнями), норми якого сприйняли й конкретизували положення Загальної декларації прав людини, Конвенції про права дитини 1989 р., Європейської конвенції про громадянство 1997р., Конвенції ООН про скорочення безгромадянства

1961р. [2; 3], держава гарантувала право на громадянство всім громадянам колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на її території [5, с. 5, 48].

Усі громадяни Союзу при його розпаді втратили його громадянство. Проте навіть на деякий час вони не стали апатридами завдяки існуванню громадянства союзних республік поряд із союзним громадянством (ст. 33 Конституції СРСР 1977 р.). Труднощі в регулюванні громадянства в СРСР полягали в тому, що часто було неможливо визначити громадянство якої союзної республіки має особа. Цей недолік повинні були заповнити міжнародні договори, що регламентували питання громадянства при поділі СРСР. Україною було укладено низку договорів, які можна класифікувати залежно від предмета їх регулювання та місця інституту громадянства в договірному регулюванні.

Договори України про засади міждержавних відносин. Такі договори України, що були укладені між республіками тільки ставили питання про необхідність вирішення питання громадянства, незважаючи на те, що деякі з них з'явилися ще до моменту розпаду СРСР. Так, у Договорі між Українською РСР та РСФСР 19 листопада 1990 р., який набув чинності 14 червня 1991 р., громадянам СРСР, які проживають на територіях Української Радянської Соціалістичної Республіки і Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, після прийняття законів про громадянство гарантувалося право зберегти громадянство тієї Сторони, на території якої вони проживають [1: 1990. – № 49. – Ст. 637]. Така ситуація і необхідність політично правильного її вирішення ускладнювалося тим, що, по-перше, на момент проголошення незалежності населення України складало близько 72% українців і 22,1% росіян [5, с. 87]. Необхідність конкретнішого вирішення також ставилася в угодах між урядами України й Республіки Узбекистан про співробітництво щодо добровільного й організованого повернення депортованих осіб, національних меншин і народів в Україну від 20 лютого 1993 р., про дружбу і співробітництво між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Республікою Киргизстан від 2 квітня 1991р., про співробітництво з Молдовою, Грузією та Естонією [6, с. 26, 41]. Усі вони стосувалися в основному питань громадянства при територіальних змінах, але не вирішували їх конкретно.

2. *Договори про правовий статус громадян України, які мешкають на території іншої Сторони договору.* 20 лютого 1993р. було укладено Угоду про принципи співробітництва між Україною та Республікою Узбекистан у забезпеченні прав національних меншин, у ст. 9 якої

Сторони визнавали необхідним обговорити питання створення спільного Фонду підтримки переселенців, визначити порядок і розміри компенсації витрат на житло, облаштування й соціальний захист. Угодою від 17 червня 1993 між Україною та Російською Федерацією про невідкладні заходи по формуванню Військово-Морських Сил України та Військово-Морського Флоту Росії на базі Чорноморського флоту також констатувалася потреба визначення окремою Угодою соціальних і правових гарантій і подвійного громадянства військовослужбовців і цивільного персоналу Військово-Морського Флоту Росії, а також осіб, звільнених із військової служби, та членів їх сімей, які знаходяться на території України (ст. 3).

Угоди, спрямовані на спрощений порядок набуття громадянства й урегулювання питань подвійного громадянства. У дослідженнях учених відзначається, що в сучасних умовах можливість зберігати громадянство країни при проживанні в іншій державі має важливе політичне значення [8; 16]. Закріплюючи принцип судового захисту прав людини в питаннях громадянства, країни СНД, на думку Н.А. Михальнової, тим самим підтверджують пріоритет правил міжнародного права над національним законодавством [9, с. 142].

Вузькоспеціалізованою в даній сфері можна назвати Угоду між Україною й Республікою Беларусь про спрощений порядок зміни громадянства громадянами України, які постійно проживають в Республіці Беларусь, і громадянами Республіки Беларусь, які постійно проживають в Україні, укладену 12 березня 1999 р. [1; 1999. – № 51. – Ст.450]. Подібні договори також були укладені з Республіками Казахстан [1; 2000. – № 43. – Ст.367], Таджикистан [1; 2002. – № 41. – Ст. 302] та Киргизькою Республікою [13].

Кардинальним кроком уперед в урегулюванні набуття та зміни громадянства і забезпечення сприятливих умов для реалізації своїми громадянами на основі вільного волевиявлення права вибору і придбання громадянства будь-якої з колишніх республік стало прийняття Конвенції про спрощений порядок набуття громадянства громадянами держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав (СНД) від 19 січня 1996р. [7, с.13.]. Указаним документом вводився спрощений (порівняно зі звичайним порядком внутрішнього законодавства) „реєстраційний” порядок вибуття з громадянства і набуття громадянства особами, бажаючими змінити місце мешкання в межах кордонів країн СНД (статті 1-3), передбачалася гарантія права на громадянство неповнолітніх дітей у разі зміни громадянства їх батьків (ст.5) та ін. Запровадження посади Уповноваженого з прав людини (у Грузії, Росії, Молдові, Україні) – найважливіша гарантія конституційних прав та свобод

людини і громадянина в країнах СНД.

„Загальним критерієм оцінки тих чи інших норм договорів про громадянство незалежних держав слугують також демократичні й гуманні принципи, що склалися в практиці регулювання громадянства передових цивілізованих держав”, відзначається в дослідженні А.В. Міцкевича, присвяченому проблемам громадянства країн СНД. До їх числа вчений відносить: а) визнання громадянства за всіма особами, які постійно проживають на території держави на день прийняття нового закону про громадянство або які мають обумовлений законом термін проживання; б) надання громадянства дітям, які народилися на території держави, батьки яких невідомі або не мають громадянства; в) необмеження права на громадянство для національних меншостей; г) пільги для надання громадянства жінкам-іноземкам, які вийшли заміж за громадянина держави [10, с. 16].

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Понад десятирічний період існування України як незалежної й самостійної держави напрацьовано чималий обсяг нормотворчої роботи щодо визначення у внутрішньому законодавстві шляхом укладення міжнародних договорів про порядок громадянства (набуття, перебування й вибуття), спрямованого на захист прав і свобод осіб, які перебувають за межами території держави. Введення в дію в 1991 р. Закону „Про громадянство” відображало новий суверенний період державності, а чималий „портфель” міжнародних договорів свідчить про міждержавне співробітництво в цій сфері. Проблеми, які виникли внаслідок демократичних змін, що відбулися в Центральній і Східній Європі в період з 1989р., ще більше підкреслюють своєчасність прийняття Європейської Конвенції, необхідність підписання якої була усвідомлена й нашою країною у травні 2003 р. Майже всім новим демократичним державам довелося розробляти нові закони про громадянство й іноземців. Тому в багатьох укладених актах і договорах (наприклад, у Конвенції про спрощений порядок набуття громадянства громадянами держав – учасниць СНД 19 січня 1996р.) розглядаються такі важливі питання, як запобігання безгромадянству і права осіб, які постійно проживають на відповідній території.

Однак значна кількість питань залишилася невирішеною, практично не існує механізму реалізації декларованих прав на зміну громадянства. Це підштовхує до подальше розроблення досягнутих домовленостей на рівні держав стосовно визначення статусу й розширення захисту прав громадян України, які мешкають на її території, за її кордонами й укладення нових регіональних угод з державами СНД у цій сфері.

народное право/ Под ред. Ю.М.Ковалова и Э.С.Кривичиковой: В 3-х т., Т.2. – М.: Моск. независ. ин-т междунар. права, 1999. – 826 с. 3. *Євїтос В.І.* Прямє застосування міжнародних стандартів прав людини (Коментар до ст. 9 Конституції України) // Укр. часопис прав людини. – 1998. – №1. – С.26-28. 4. *Журавка О.В.* К вопросу о соотношении международного и внутреннего права в области гражданства // Становлення правової системи демократичної України та юридична наука: Короткі тези доп. та повідом. наук. конф. молодих вчених та аспірантів 16 – 17 червня 1998р. – 1998. – 68 с. 5. Законы о гражданстве в республиках бывшего СССР. – Женева, 1993. – С. 345. 6. Зібрання чинних міжнародних договорів України: Офіц. вид.. – Т. 1: 1990 -1991 рр. – К.: Вид. дім "Ін Юре", 2001. – 543 с. 7. Конвенция об упрощенном порядке приобретения гражданства гражданами государств-участников Содружества Независимых Государств, 1996 г. // Рос. газ.. – 1996. – № 51. – С.13. 8. *Кутафин О.Е.* Позвольте принадлежать отечеству // Рос. газ.. – 1996. – № 62. – С. 16 – 17. 9. *Михалева Н.А.* Практикум по конституционному праву СНГ. – М.: Инфра-М, 1998. – С. 290. 10. *Мицкевич А.В.* Комментарий законодательства государств – участников СНГ о гражданстве. – М.: Юристъ, 1996. – С. 256. 11. *Рабинович П.М., Раданович Н.М.* Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти). – Львів: Астрон, 2002. – 192 с. 12. *Стецюк П.Б.* До питання правонаступництва сучасної Української держави // Ідеологія державотворення в Україні: Історія і сучасність: Матер. науч.-практ. конф. 22 – 23 лист. 1996 р. – К.: Генеза, 1996. – 428 с. 13. Угода між Україною і Киргизькою Республікою про спрощений порядок зміни громадянства громадянами України, які постійно проживають у Киргизькій Республіці, та громадянами Киргизької Республіки, які постійно проживають в Україні, і запобігання випадкам безгромадянства та подвійного громадянства (від 28 січня 2003р.) // Юрид. інформ.-прав. база „Консультант”.

Надійшла до редакції 20.11.2003 р.

УДК 341.4

О.В. Касинюк, асистентка

*Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРОЦЕДУРА ОСКАРЖЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ СУДІ

Право на оскарження судових рішень у кримінальному процесі є фундаментальним правом людини, яке визнано в низці міжнародно-правових актів з прав людини, а також знайшло відбиття в конституціях багатьох держав світу. Ось чому створення міжнародної кримінальної юстиції неможливе без урахування зазначеного права. Не випадково процедури Нюрнберзького й Токійського трибуналів зазнали критики саме через неможливість оскарження їх рішень. Не було вирішено це питання й у проектах статутів міжнародного кримінального суду 1951 та 1953 років. Але вже у проекті Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), підготовленому під егідою ООН у 1994 р., право на оскарження судового рішення було закріплено; знайшло воно відбиття й у Статутах Міжнародного кримінального трибуналу для